

Hüseyn Qədirulla oğlu Bağırsoylu
i.f.d., dos.

Naxçıvan Universiteti
E-mail: huseyn30@yahoo.com

UOT: 330.3, 332, 338, 338.1, 338.4; JEL:L25; F63; O10.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında iqtisadi diversifikasiyanın əsas istiqamətləri

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi: Naxçıvan Muxtar Respublikasında iqtisadi diversifikasiyanın aparılması zərurətini müəyyənləşdirməkdir. Məqalədə bu zərurəti yaradan səbəblərin tarixi xronologiyası verilmiş, müstəqilliyin ilk illərindən Muxtar Respublika iqtisadiyyatında mövcud olan şəraitin xarakteristikası şərh olunmuşdur. İqtisadiyyatı tənəzzüldən çıxarmaq üçün iqtisadi diversifikasiyanın düzgün, strateji xətt olduğu əsaslandırılmışdır. Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat zamanı analiz-sintez, induksiya-deduksiya ümumiləşdirmə və müqayisə və bu kimi digər iqtisadi metodlardan istifadə olunaraq araşdırma aparılmışdır. Eyni zamanda iqtisadi diversifikasiya prosesləri və bu proseslərin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı məsələlər üzrə müxtəlif alimlərin fikir və yanaşmalarına nəzər salınmışdır. Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – tədqiqat zamanı əldə olunmuş elmi nəticələr Muxtar Respublika iqtisadiyyatında inkişafın daha səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi və bu proseslərdə iqtisadiyyatın şaxələndirilməsini şərtləndirən tədbirlərin görülməsi ilə birbaşa əlaqəlidir. Tədqiqatın nəticələri – Muxtar Respublikada tətbiq edilən iqtisadi diversifikasiyanın ən mühüm istiqamətləri, o cümlədən respublikada fəaliyyət göstərən sahibkarlıq müəssisələrinin say dinamikası, 2017-2021-ci illərdə əsas makroiqtisadi göstəricilərin dinamikası, eləcə də sahibkarlıq müəssisələrinin istehsal etdiyi məhsul və xidmətlərin strukturunun dinamikası təhlil edilmişdir. Artım dinamikası gələcək strateji inkişaf üçün baza olaraq qiymətləndirilmişdir. Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi: – bu mövzu ətrafında aparılan araşdırmalar ki, Muxtar Respublika iqtisadiyyatı çərçivəsində yenilikdir və buna görə də deyə bilərik ki, tədqiqat orijinal xarakter daşıyır.

Açar sözlər: iqtisadiyyatın diversifikasiyası, ümumi daxili məhsul, adambaşına düşən ÜDM, sahibkarlıq fəaliyyəti.

Giriş

Naxçıvan Muxtar Respublikası hal-hazırda dünyada yeganə ərazidir ki, 30 ilə yaxın blokada şəraitində mövcud olmuş, hələ də bu şəraitdən tam çıxıbilməmişdir. Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk illərindən Naxçıvan iqtisadiyyatı analoqu olmayan kataklizmlər yaşamışdır. Ermənistanın təcavüzü nəticəsində bir tərəfdən Muxtar Respublika tez-tez düşmənlərin basqınlarına məruz qalmış, digər tərəfdən isə ölkənin əsas hissəsi ilə əlaqələri kəsilərək ölkənin əsas iqtisadi mühitindən təcrid olunmuşdur. Bu vəziyyətin yaratmış olduğu çətinliklər bir sıra mənfi meylləri meydana çıxartmışdır. Bu meyllərə iqtisadi inkişaf dinamikasının pozulmasını, ətraf ölkələrlə iqtisadi əlaqələrin zəifləməsini, istehsal tempinin aşağı düşməsini, daxili bazarın məhdudlaşmasını, iqtisadi aktivliyin aşağı düşməsini, işsizlik səviyyəsinin yüksəlməsini, məşğulluq problemlərinin artmasını və s. göstərmək olar. Yaranmış çətin vəziyyət fonunda mövcud olan iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün çıxış yolu Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əlaqələrin bərpası və genişləndirilməsində idi. Eyni zamanda ölkənin əsas hissəsi ilə əlaqələrin saxlanması üçün İran İslam Respublikasının ərazisi vasitəsilə gediş gəlişin və yük daşımalarının təşkil edilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır. Naxçıvan Muxtar Respublikasında əhalinin sosial rifahını normal səviyyədə saxlamaq, onları

gündəlik tələbat malları ilə təmin etmək, iqtisadiyyatı zəruri inkişaf yoluna çıxarmaq, müəssisə və təşkilatların fasiləsiz iş rejimini təmin etmək, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalını artırmaqla əhalinin ərzaqla təminatı məsələlərini həll etmək günün aktual məsələləri kimi qarşıda dururdu. Belə problemlərin həll edilməsi heç də asan deyildi. Xarici mühitlə əlaqələrin məhdud sayda olması xeyli yeni problemlər yaradırdı. Yeni yolların və eləcə də iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsinin yeni mütləq üsullarının tətbiq edilməsi vacib idi. Belə üsullardan biri də iqtisadiyyatın diversifikasiyasının aparılması idi (1 səh 14).

Naxçıvan Muxtar Respublikasında iqtisadi diversifikasiyanı şərtləndirən ilkin amillərin təhlili

Muxtar Respublikada həyata keçirilməsi zərurətə çevrilən iqtisadiyyatın diversifikasiyasının qarşısında çox vacib həm makroiqtisadi, həm də mikroiqtisadi vəzifələr dururdu. Həmin vəzifələrə iqtisadiyyatın məhdud resurslar çərçivəsində sürətli inkişafın təmin edilməsi, Muxtar Respublika iqtisadiyyatının potensialının yüksəldilməsi məqsədilə müxtəlif idarəetmə üsullarının tətbiq edilməsi, yeni iş yerlərinin yaradılması, yeni növ məhsul istehsalı üçün qabaqcıl texnika və texnologiyaların tətbiq olunması, istehsalın sürətləndirilməsini təmin edəcək resurs bazasının artırılmasını, rəqabətə davamlı məhsulların istehsalının təşkil olunmasını, ixracın təşviqi və təşkilinin müasir səviyyədə reallaşdırılması imkanlarının yaradılmasını, biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasını, kiçik və orta sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün uyğun maliyyə və idarəetmə şəraitinin yaradılmasını, əmək resurslarından səmərəli istifadə şəraitinin yaradılmasını və.s aid etmək olar. Lakin müstəqilliyin ilk illərində bu vəzifələri qısa müddətdə həyata keçirmək çox çətin idi. Bir tərəfdən Muxtar Respublikanın blokada şəraitində olması, digər tərəfdən isə daxildə bunları həll etmək üçün kifayət dərəcədə resursların və şəraitin olmaması vəziyyəti ağırlaşdırırdı. Qeyd edilən çətinliklərə, məhdudlaşdırıcı faktorlara baxmayaraq Naxçıvan Muxtar Respublikasında diversifikasiya istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərdən biri məhz sahibkarlıq müəssisələrinin yaradılması olmuşdur. Belə müəssisələrin yaradılması prosesi son 20-25 il ərzində çox dinamik olmuşdur. (cədvəl 1).

Cədvəl 1.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında fəaliyyət göstərən sahibkarlıq müəssisələrinin say dinamikası

Sahibkarlıq müəssisələrinin hüquqi-təşkilati forması	Fəaliyyət istiqaməti, məhsul növləri	1995	2000	2010	2021
Naxçıvan Günəş Elektrik stansiyası	günəş enerjisi	-	-	1	1
Su elektrik stansiyaları	elektrik enerjisi istehsalı	2	4	6	9
Publik hüquqi şəxs	qida məhsulları istehsalı	-	-	2	4
Fixiki şəxslər	un məmulatı və məhsulları, çörək istehsalı	14	42	196	136
«---»	süd məhsulları istehsalı	0	2	4	8
«---»	arıçılıq, bal emalı və qablaşdırılması	17	39	96	164
«---»	mebel, qapı, pəncərə istehsalı	4	7	11	28
«---»	kərpic istehsalı	3	8	12	24
«---»	tərəvəz məhsulları və limon yetişdirilməsi	7	15	32	64
«---»	heyvandarlıq təsərrüfatları	36	69	132	249
«---»	quşçuluq təsərrüfatları	5	9	16	34
«---»	gül və göbələk təsərrüfatları	-	-	2	4
«---»	balıqçılıq təsərrüfatları	5	8	17	34
«---»	üzümçülük təsərrüfatları	3	7	13	26
«---»	bağçılıq təsərrüfatları	7	13	25	58

«---»	soyuducu anbar	-	-	6	18
Məhdud məsuliyyətli cəmiyyət	ərzaq və qida məhsulları istehsalı	8	16	30	79
«---»	soyuducu anbarlar		4	8	19
«---»	toxum və taxıl istehsalı, emalı	3	6	10	19
«---»	texniki avadanlıqlar, məişət əşyaları, tibbi ləvazimatlar, yuyucu təmizləyici vasitələr	2	8	13	25
«---»	geyim istehsalı	1	3	6	14
«---»	tikinti materialları və tikinti quraşdırma işləri	7	11	19	42
«---»	minik və yük avtomobili istehsalı	-	-	1	1
Cəmi		124	271	558	1060

Mənbə (3): cədvəl Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Cədvəl 1-in göstəricilərindən görünür ki, 2021-ci ilin sonuna Muxtar Respublikada 1060 sahibkarlıq müəssisəsi fəaliyyətdə olmuşdur. Həmin müəssisələrdən 199-u məhdud məsuliyyətli cəmiyyətə, cəmiyyət formasında fəaliyyət göstərmişdir. Bu cəmi müəssisələrin 18,7%-ni təşkil etmişdir. Cəmi müəssisələrin 79,9%-i, yəni 847-si isə fiziki şəxslərə məxsus müəssisələr olmuşdur. Qalan 14 müəssisədən dördü publik hüquqi şəxs, onu isə dövlətə məxsus olmuşdur. Muxtar Respublikada aparılan diversifikasiyanın mühüm atributu olan, yeni müəssisələrin açılması dinamikasını nəzərdən keçirdikdə görürük ki, 1995-ci ildə burada fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı 124 olmuş, sonrakı 5 il ərzində onların sayı 147 ədəd və ya 118% artaraq 2000-ci ildə 271-ə çatmışdır. Artım dinamikası növbəti on ildə də davam etmişdir. 2010-cu ildə belə müəssisələrin sayı 558-ə çatmışdır. Yəni əvvəlki təhlil edilən il ilə müqayisədə artım 105,9% və ya 287 ədəd təşkil etmişdir. Genişlənən və sürətlənən diversifikasiya nəticəsində sahibkarlıq müəssisələrinin 2022-ci ilin əvvəlinə sayı 1060-ə çatmışdır. 2010- cu il ilə müqayisədə müəssisə sayında artım 502 ədəd və ya 89,9% olmuşdur. Göstərilən dinamika təkcə müəssisə sayını deyil, eləcə də məşğulluq səviyyəsinin artmasını, işsizlik səviyyəsinin aşağı salınması, məhsul istehsalının artımını, xarici əlaqələrin genişlənməsini, daxili bazarda tarazlığın təmin edilməsi və s. kimi mühüm parametrləri də xarakterizə edir. Qeyd edilənlərlə yanaşı nəzərdən qaçıрмаq olmaz ki, məqsədli surətdə aparılan iqtisadiyyatın diversifikasiyası Muxtar Respublikada sabitləşdirici rol oynamaqla yanaşı, iqtisadi strategiyanın əsası kimi çıxış etmişdir. Nəticədə bu proses Muxtar Respublikada iqtisadi potensialın artırılmasını, rəqabətqaniliyyətliyin möhkəmləndirilməsini adambaşına düşən ÜDM həcmnin artımını və s. təmin etmişdir.

Muxtar Respublikada iqtisadi inkişafın prioriteti kimi qəbul edilən diversifikasiya nəticəsində son illər ərzində ÜDM-in və bir sıra makroiqtisadi göstəricilərin artım dinamikası təmin olunmuşdur (cədvəl 2). Belə ki, yeni sahibkarlıq müəssisələrinin açılması ilk növbədə ÜDM-in artım dinamikasını təmin etmişdir. Təhlil edilən son beş il ərzində ÜDM-in həcmində hər il artımla müşahidə edilən dinamika mövcud olmuşdur. Əvvəlki il ilə müqayisədə bu artım 2017-ci ildə 120 mln manat və ya 4,6%, 2018-ci ildə 71 mln manat və ya 2,62%, 2019-cu ildə 67 mln manat və ya 2,4%, 2020-ci ildə 68 mln manat və ya 2,39%, 2021-ci ildə isə 108 mln manat və ya 3,71% təşkil etmişdir. Təhlil edilən göstərici 2021-ci ildə özünün ən maksimum həddinə, 3,016 mln manata çatmışdır. Diversifikasiyanın dinamikasını təmin etmiş makroiqtisadi göstəricilərdən biri də Muxtar Respublika üzrə adambaşına düşən ÜDM-in həcmidir. 2 sayılı cədvəlin göstəricilərindən aydın olur ki, təhlil edilən göstərici üzrə artım əvvəlki il ilə müqayisədə 2017-ci ildə 210,7 manat və ya 6,8%,

2018-ci ildə 110,9 manat və ya 1,8%, 2019-cu ildə 100,2 manat və ya 1,6%, 2020-ci ildə 108,9 manat və ya 1,75%, 2021-ci ildə isə 234,10 manat və ya 3,7% təşkil etmişdir. Bu göstəricinin dinamikası özünün təsirini göstərdiyi digər bütün göstəricilərdə də dinamikamı təmin etməlidir.

Cədvəl 2.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında makroiqtisadi göstəricilərin dinamikası

Göstəricilər	2017	2018	2019	2020	2021
İl ərzində əldə olunmuş ÜDM-in həcmi (mln man)	2.702	2.773	2.840	2.908	3.016
əvvəlki il ilə müqayisədə dəyişmə (+; -) %-lə	+4.6	+2.62	+2.4	+2.39	+3.71
Adambaşına düşən ÜDM (manatla)	5990.4	6101.3	6201.5	6310.4	6544.5
əvvəlki il ilə müqayisədə dəyişmə (+; -) %-lə	+6.8	+1.8	+1.6	+1.75	+3.7
Özəl müəssisələr tərəfindən istehsal edilən ÜDM-in həcmi (mln manat)	2.362	2.409	2.471	2.510	2.588
əvvəlki il ilə müqayisədə dəyişmə (+; -) %-lə	+5.12	+1.98	+2.57	+1.57	+3.1
Özəl müəssisələr tərəfindən istehsal edilən ÜDM-in cəmi ÜDM-də payı %-lə	87.4	86.8	87.0	86.3	85.8

Mənbə(3): Cədvəl Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Muxtar Respublikada aparılan diversifikasiyanın təmin etdiyi mühüm göstəricilərdən biri də özəl müəssisələr tərəfindən istehsal edilən ÜDM-in həcmnin dinamikasıdır. Təhlil edilən 2017-2021-ci illər ərzində bu göstərici də artımla müşahidə edilən dinamikaya malik olmuşdur. Belə ki, əvvəlki il ilə müqayisədə artım 2017-ci ildə 5,12% və ya 116 mln manat, 2018-ci ildə 1,98% və ya 47 mln manat, 2019-cu ildə 2,57% və ya 62 mln manat, 2020-ci ildə 1,57% və ya 78 mln manat təşkil etmişdir. Muxtar Respublikada uğurla aparılan diversifikasiya nəticəsində yüksək səviyyəsi təmin edilən göstəricilərdən biri də özəl müəssisələr tərəfindən istehsal edilən ÜDM-in cəmi ÜDM-dəki xüsusi çəkisidir. Təhlil edilən bütün illər içərisində bu göstərici yüksək səviyyədə, 1917-ci ildə 87,4%, 2018-ci ildə 86,8%, 2019-cu ildə 87%, 2020-ci ildə 86,3%, 2021-ci ildə isə 85,8% səviyyəsində formalaşmışdır. Muxtar Respublikada aparılan diversifikasiyanın şərtləndirdiyi mühüm parametrlərdən biri də sahibkarlıq müəssisələri tərəfindən istehsal olunmuş məhsulun və xidmətlərin strukturu ilə bağlıdır. Bu göstərici təhlil edilən 2017-2021-ci illərdə artımla müşahidə edilən dinamikaya malik olmuşdur (cədvəl 3). Cədvəl 3-ün göstəricilərindən aydın olur ki, Muxtar Respublikada genişlənən və sürətlənən diversifikasiya nəticəsində təhlil edilən 2017-2021-ci illər ərzində istehsal edilən məhsul və xidmətlərin həcmində artımla müşahidə edilən dinamika mövcud olmuşdur. Belə ki, bu göstərici əvvəlki il ilə müqayisədə 2017-ci ildə 4,3%, 2018-ci ildə 2,6%, 2019-cu ildə 2,7%, 2020-ci ildə 1,6%, 2021-ci ildə isə 3,1% artmışdır. Təhlil edilən göstəricinin xüsusi çəki etibarilə əsas hissəsini təşkil edən özəl müəssisələrin istehsal etdiyi məhsul həcmində də təhlil edilən bütün illər ərzində artım qeydə alınmışdır. Belə ki, bu artım əvvəlki il ilə müqayisədə 2017-ci ildə 5,9%, 2018-ci ildə 1,9%, 2019-cu ildə 1,5%, 2020-ci ildə 3,25%, 2021-ci ildə isə 3,3% təşkil etmişdir.

Cədvəl 3.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında fəaliyyət göstərən sahibkarlıq müəssisələrinin istehsal etdiyi məhsul və xidmətlərin dinamikası

Göstəricilər	2017	2018	2019	2020	2021
İstehsal edilən məhsul və xidmətlərin cəmi, mln manat	3.744	3.840	3.944	4.006	4.131
O cümlədən	477.0	511.0	564.0	516.0	527.0
- dövlət müəssisələrinin istehsal etdiyi (mln manat)					
- cəmdə payı (%) -lə	12.7	13.3	14.3	12.9	12.7
- özəl müəssisələrin istehsal etdiyi (mln manat)	3.267	3.329	3.380	3.490	3604
- cəmdə payı (%) -lə	87.3	86.7	85.7	87.1	87.3

Mənbə(3): Cədvəl Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Diversifikasiya vasitəsilə həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində özəl müəssisələrin istehsal etdiyi məhsul və göstərdikləri xidmətlərin xüsusi payı bu göstəricinin məcmusunda 2017-ci ildə 87,3%, 2018-ci ildə 86,7%, 2019-cu ildə 85,7%, 2020-ci ildə 87,1%, 2021-ci ildə isə 87,3% təşkil etmişdir. Bu göstəricinin xüsusi çəkisinin artması sonda dövlət müəssisələrinin bu göstəricidəki payının azalmasına səbəb olmuşdur. Cədvəldən görünür ki, bu göstərici özünün ən yüksək səviyyəsinə 14,3%-ə 2019-cu ildə çatmış, sonrakı illərdə isə azalma olmuşdur. Belə ki, bu göstərici əvvəlki il ilə müqayisədə 2020-ci ildə 1,4 faiz, 2021-ci ildə isə 0,2 faiz azalmış və sonuncu təhlil ilində 12,7% təşkil etmişdir. Təhlil edilən hər bir göstəricinin səviyyəsinin artması Muxtar Respublikada məqsədli surətdə düzgün təhlil edilən iqtisadiyyatın diversifikasiyası prosesinin nəticəsidir. Aydın məsələdir ki, burada aparılan diversifikasiyanı təmin edən, eyni zamanda isə onun nəticələrini əks etdirən çoxsaylı göstəricilər vardır. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda tədqiqat üçün maraqlıdır. Lakin tərəfimizdən təhlili aparılan göstəricilərin Muxtar Respublikada aparılan strateji fəaliyyət istiqaməti olan diversifikasiyanı şərtləndirən əsas baza göstəriciləri olduğunu nəzərə alaraq belə seçimdə zərurət yaranmışdır.

Nəticə

Dünya təcrübəsindən məlum olduğu kimi dünyanın çoxsaylı ölkələrində həyata keçirilən diversifikasiyanın ən ümdə vəzifələrindən biri iqtisadiyyatda zərurət yarandıqda, qısa müddətdə, operativ olaraq inkişafı normal istiqamətə yönləndirməkdən ibarət olur. Naxçıvan Muxtar Respublikasında da iqtisadiyyatın diversifikasiyası məhz bu səbəbdən yaranmış və həyata keçirilməyə başlamışdır. Belə təcrübəyə malik olan ölkələrdən Birləşmiş Ərəb Əmirliyini, Norveçi, Sinqapuru, Çilini, Botsvananı, Malayziyanı göstərmək olar. Bu ölkələrin qısa müddətdə iqtisadi diversifikasiya vasitəsilə əldə etdikləri nəticələri Naxçıvan Muxtar Respublikası üçün nümunə ola bilər. Muxtar Respublikada qısa müddət ərzində çoxsaylı sahibkarlıq istehsal müəssisələrinin yaradılması burada kiçik və orta biznesin inkişafına kifayət dərəcədə diqqət ayrıldığını və diversifikasiya vasitəsilə onun səmərəli nəticələrə gətirib çıxardığını göstərir. Muxtar Respublika üzrə iqtisadiyyatın bir sıra makro göstəricilərinin təhlili onu göstərir ki, mövcud dinamika möhkəm baza üzərində formalaşmış və bu dinamika strateji hədəflər üçün təməl rolunu oynayacaqdır. Diversifikasiya vasitəsilə əldə edilən nəticələr Muxtar Respublikanın geoiqtisadi məkanda mövqeyinin möhkəmləndirilməsi amili kimi çıxış edəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Bayramov V.İ. “Azərbaycanda iqtisadiyyatın diversifikasiyasının maliyyə təminatının gücləndirilməsi məsələləri”. Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2018, 352 səh.
2. Bağırov O.M. “İqtisadiyyatın diversifikasiyası və onun maliyyə nəticələrinin qiymətləndirilməsi”. 5301.01 – “Daxili fiskal siyasət və dövlət maliyyəsi” ixtisasında iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya. Bakı 2021.
3. Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin materialları. 2021
4. “Azərbaycan Respublikasında Maliyyə Xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 06.12.2016-cı il tarixli fərmanı ilə təsdiq olunmuşdur. Bakı 2016, 60 səh.
5. Cadot O., Carrere C., Strauss-Kahn V. Export diversification: what’s behind the hump? The Review of Economics and Statistics. 2011, 93(2).

Гусейн Гадирулла Багирсойлу
д.ф.э., доцент, Университет "Нахчыван"
E-mail: huseyn30@yahoo.com

**Основные направления диверсификации экономики Нахчыванской
Автономной Республики**

Резюме

Цель исследования - определить необходимость диверсификации экономики Нахчыванской Автономной Республики. В статье приводится историческая хронология причин, породивших эту необходимость, и описывается характеристика условий, существовавших в экономике Автономной Республики с первых лет независимости. Утверждалось, что экономическая диверсификация является правильной стратегической линией для вывода экономики из рецессии. Методология исследования - анализ-синтез, индукционно-дедуктивное обобщение и сравнение и другие подобные экономические методы. При этом были рассмотрены мнения и подходы различных ученых к процессам экономической диверсификации и вопросам, связанным с развитием этих процессов. Прикладное значение исследования – полученные в ходе исследования научные результаты напрямую связаны с более эффективной реализацией развития в экономике автономной республики и принятием мер, обуславливающих диверсификацию экономики в этих процессах. Результаты исследования - важнейшие направления диверсификации экономики, применяемые в автономной республике, в том числе динамика количества действующих в республике субъектов предпринимательства, динамика основных макроэкономических показателей в 2017-2021 гг., а также динамика структуры продукции и услуг, производимых предпринимательскими предприятиями. Динамика роста оценивалась как основа будущего стратегического развития. Оригинальность и научная новизна исследования: - исследование, проведенное по данной теме, является инновационным в рамках экономики Автономной Республики, в связи с чем можно сказать, что исследование носит оригинальный характер.

Ключевые слова: диверсификация экономики, валовый внутренний продукт, ВВП на душу населения, предпринимательская деятельность

Huseyn Gadirulla Bagirsoylu

Associate professor, PhD in economics, "Nakhchivan" University

E-mail: huseyn30@yahoo.com

The main directions of diversification of the economy of the Nakhchivan Autonomous Republic

Summary

Purpose of the research - The purpose of the study is to determine the need for diversification of the economy of the Nakhchivan Autonomous Republic. The article provides a historical chronology of the reasons that gave rise to this need, and describes the characteristics of the conditions that have existed in the economy of the Autonomous Republic since the first years of independence. It has been argued that economic diversification is the right strategy to bring the economy out of recession. Research methodology - analysis-synthesis, inductive-deductive generalization and comparison and other similar economic methods. At the same time, the opinions and approaches of various scientists to the processes of economic diversification and issues related to the development of these processes were considered. The practical significance - the scientific results obtained in the course of the study are directly related to a more efficient implementation of development in the economy of the Autonomous Republic and the adoption of measures that cause the diversification of the economy in these processes. Result of the research - The most important directions of economic diversification applied in the Autonomous Republic were analyzed, including the dynamics of the number of entrepreneurial enterprises operating in the republic, the dynamics of the main macroeconomic indicators in 2017-2021, as well as the dynamics of the structure of products and services produced by entrepreneurial enterprises. Growth dynamics were evaluated as a basis for future strategic development. Originality and scientific novelty of the research - the research conducted on this topic is a novelty within the economy of the Autonomous Republic, and therefore we can say that the research has an original character.

Key words: *diversification of the economy, Gross Domestic Product, GDP per capita, entrepreneurial activity.*

Elmi redaktor: i.e.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 06.01.2023.

Çapa qəbul olunub: 16.01.2023.